

Z historie Podkarpatské Rusi

autoři : [Michal Kosař](#), [Jan Zikuška](#)
konzultant : Mgr. Marcela Pazderková
škola : [Gymnázium Řečkovice, Brno](#)

Obsah seminární práce

- 1. [Úvod](#)
- 2. [Z historie Podkarpatské Rusi](#)
- 3. [Od roku 1848 do první sv. války](#)
- 4. [Život v Československu](#)
- 5. [Konec republiky](#)
- 6. [Začátek tragédie](#)
- 7. [Omyly československé diplomacie](#)
- 8. [Dopis J.V. Stalina prezidentu Benešovi](#)
- 9. [Dopis prezidenta Beneše J.V. Stalinovi](#)
- 10. [Závěr tragédie](#)
- 11. [Závěr](#)
- 12. [Poznámky](#)
- 13. [Použitá literatura](#)
- 14. [Odkazy](#)

Typický motiv z podhorské vesnice: U každého domu stojí oboroh, seník s posuvnou stříškou. Podkarpatsko se příliš nezměnilo. . .

1. Úvod

Problematiku Podkarpatské Rusi jsme si vybrali proto, jelikož jako Češi víme dosti málo o území, které ještě zhruba před půl stoletím tvořilo součást Československé republiky. Naše práce by měla sloužit k rozšíření znalostí o Podkarpatské Rusi. Tímto problémem se již před námi zabýval Jaromír Hořec, který o této zemi napsal několik publikací. Bohužel tyto knihy jsou příliš obsáhlé a místy nepřehledné. Proto jsme se pokusili z jeho knih vybrat pouze údaje týkající se historie. Touto prací jsme se snažili vytvořit první publikaci, která stručněji a jasněji popisuje dějiny Podkarpatské Rusi, než knihy v tomto oboru již vydané.

2. Z historie Podkarpatské Rusi

První doklady o lidském osídlení Zakarpatské Ukrajiny nalézáme, i když skromně, již v mladší době kamenné. Důležitou roli v dalším období hrála podkarpatská sedla a ostatní průsmyky umožňující kontakty ze severu. Země svou řídkou osídleností lákala různé kmeny a národy. V době železné (do narození Krista) sem pronikli Skytové(a), později ze západu Keltové, kteří se ve své expanzi kolem roku 250 po Kristu dostali až do karpatské kotliny. Narazili tam v povodí Tisy na usedlé Skyty a obrátili se k jihu - na Balkán. Později tu žily kmeny geto-dácké(b). Větší osídlení a snad i obchodní styky kladou někteří historikové k Velkomoravské říši, i když to není přesvědčivě doloženo. V době stěhování národů sem ze severu přicházely slovanské kmeny a z jihu pak především nomádští Maďaři (kolem roku 895).

Zemi pokrývaly rozsáhlé, hluboké pralesy a jižní část oddělená řekou Tisou se volně otvírala nově přichozím kmenům. Tak sem zřejmě přišli i Slované z Bulharska, nejspíše v 10. a 11. století. Začátkem 10. století vládl z Užhorodu území osídlenému Slovany kníže Laborec, který padl v roce 903 při obraně užhorodské pevnosti proti maďarskému útoku. Maďaři přicházeli na podkarpatské území v 10. století a zmocnili se části Bycharského knížectví, které se zde konstitovalo. Ve větší míře se zde však neusazovali a směřovali na jih k Podunajské nížině. Teprve král Štěpán(c) na konci desátého a na počátku 11. století využil úpadku bulharské říše a upevnil na Podkarpatsku svou moc (pokládal ho především za obranný systém chránící uherské území před nájezdy ze severu, kudy pronikaly i ruské kmeny).

Tatarský vpád do střední Evropy v roce 1241 byl veden i karpatskými průsmyky a zpusťoval zem natolik, že se téměř vylidnila. Zájem Uherska o tuto oblast, především o její úrodnou jižní část, však nezankl. Proto ji králové svěřovali šlechtě a církvi, aby se tu obnovil život a znovu založila obranná pohraniční vazba navazující na slovenské velehory. Přicházejí i první kolonizátoři; němečtí dokonce ve dvou vlnách, podruhé například ve 13. století. Od východu se v polovině 14. století objevují Rumuni z Valašska, z nichž se někteří usídlují až na Moravě.

Z jihu později přicházejí Maďaři. Usazují se zde i rusínští pastevcí ze severu, tvořící v 16. století většinu obyvatelstva. Za prvního historického vládcy Podkarpatské Rusi lze pokládat knížete Fedora Korjatoviče, který se tam uchýlil z Litvy jako emigrant vypovězený Vitoldem Litevským uprostřed 14. století a přivedl s sebou mnoho ruských rodin.

Ovládl město Mukačevo a jeho mocný hrad Palanok v dohodě s uherským králem Zikmundem - vladaři pokládali podkarpatské Rusíny za pohraniční stráž, a proto jim poskytovali určité výsady, potvrzené naposledy v druhé polovině 15. století Matyášem Korvínem.

Postavení Podkarpatska se změnilo po nezdařeném selském povstání Jiřího Doži(d), roku 1514. Různá privilegia byla zrušena, uherská správa dbala, aby obyvatelé opouštěli kočovný způsob života, podrobili se poddanským povinnostem a pracovali na zřizovaných statcích.

Nová etapa maďarské kolonizace přinesla s sebou i značné vykořisťování země a jejího lidu. Nejednou prošla Podkarpatskem cizí armáda, také proto, že jeho strategické postavení, zejména v období od 16. do 18. století, mělo velký význam. Protihabsburský charakter některých povstaleckých akcí nevyjadřoval postoje lidu, který nejvíc poznal utrpení několika nájezdů Tatarů a Turků a usiloval přežít tyto události a uchovat si svou existenci.

Rok 1646 v době vlády knížete Jiřího Rákoczyho(e), znamená ve vývoji země počátek nové etapy. Část pravoslavného kněžstva vedená biskupem Basilijem Tarasovičem, navázala kontakty s Římem, a dala tak vzniknout řecko-katolické církvi. V té době působí v Šaryšském (Blatném) potoku, ležícím na hranici Podkarpatské Rusi se Slovenskem, na pozvání rodiny Rákoczyů, J.A. Komenský. Téměř 4 roky pobytu se zde věnuje Komenský plodné pedagogické a vědecké činnosti (čerpá mimo jiné i z uherských prožitků a zkušeností).

Národní obrození v zemi lze právě tak jako v ostatních evropských zemích situovat do počátku 19. století. Biskup Ondřej Bačinský (zemřel 1809) položil základy pro kulturní a vzdělanostní rozvoj řecko-katolického

duchovenstva a školství. Navázal na dílo svého předchůdce Ivana Bradače i na aktivitu mukačevského biskupa Manuela Olšavského (zemřel 1767) a byl ve styku s pražským slávistou V.F. Durychem(f), kterého informuje o spisech v biskupské knihovně.

Mukačevská diecéze byla podřízena katolickému biskupovi v maďarském Egeru. Teprve v roce 1771 za vlády Marie Terezie se mukačevské biskupství osamostatňuje.

Do kulturního vývoje se zapisuje dílo teologů a jazykovědců. Náležel k nim např. Joanncius Bazilovič (mj. dějepisec), Orlay, autor díla o přechodu Rusů za Karpaty, Michail Lučkaj (např. spisy Historia Carpatho-Ruthenorum a Grammatica Slavo-Ruthena v roce 1830, opírající se o církevní slovanskou mluvnici), J. Hucza-Venelín a profesor Baluďanskij. Někteří z nich jako autority Petrohradské univerzity vydali vědecké stanovisko o jazyku rusínského národa a o osobitosti rusínštiny.

3. Od roku 1848 k první světové válce

Období kolem roku 1848 nepřešlo Podkarpatskou Rusí bez ohlasu. Maďarská revoluce neměla bohužel pochopení pro emancipační snahy Rusínů i jiných slovanských národností, a tak se v roce 1848 zúčastňuje Slovanského sjezdu v Praze dvoučlenná delegace podkarpatských Rusínů, vedená Adolfem Dobrjanským (1817-1901). Dobrjanský jako člen uherského sněmu usiloval o rovnoprávnější postavení Podkarpatska, ale i Slovenska.

Už v předsjezdovém povolání z 1. května se pravilo: **"Přišel čas, abychom i my Slované srozuměli se a sjednotili úmysly své."** V této myšlence slovanské jednoty ve společném rakouském státě viděli také Rusíni svou budoucnost.

Ohlas idejí Slovanského sjezdu na Podkarpatsku byl udušen rakousko-uherským vyrovnáním v roce 1867. Uherská administrativa realizovala své nacionalistické heslo **"Mimo Maďarsko není život, a je-li, není takový."** Inteligence se pomadžaršťovala. Rusín byl pro vládnoucí vrstvy ještě míň než Slovák, jehož lidskou identitu popíraly (**"Tot nem ember"** - Slovák není člověk).

K.H. Borovský o Rusínech píše: **"To je národ podle chuti, bez šlechty, aristokracie, každý o témže zimníku a čepici. Je lží, tvrdí-li Poláci, že rusnácká řeč je pokažená polština."**

Také tragické události po roce 1848 obrátily zraky české veřejnosti na východ a přímo na Podkarpatskou Rus. V roce 1849 byl ve Velké Berezne popraven Čech Martin Sýkora, který na Podkarpatsku pracoval.

V hostinci v Užanské Verchovině vybízel, aby se nevěřilo Maďarům a aby - jak to dělají Chorvati - Rusíni nevstupovali do armády. Byl udán, zatčen a v Užhorodě ho odsoudili k trestu smrti (v korespondenci Boženy Němcové čteme: **"V Munkáči, v komárce, by dali nejraději místo všem Čechům."**

19. století znamená v zemi literární rozvoj. Buditelské dílo Prešovského kanovníka Alexandra Duchnoviče je spjata se slovesnou tvorbou, zejména s poezií.

V polovině 19. století přicházejí na Podkarpatskou Rus také první Češi - hlavně lesníci, učitelé a řemeslníci, někteří z nich i ve státní službě. Koncem 18. a začátkem 19. století se objevují v zemi další němečtí kolonizátoři.

V druhé polovině 19. a počátkem 20. století rostla židovská emigrace z Polska a Ukrajiny. Židé prchali před pogromy a zachraňovali se na Podkarpatsku (neměli ovšem vztah k místnímu národnímu hnutí). Současně ze země odcházejí, zvláště do Ameriky, jednotlivci i celé rodiny Rusínů, protože v jejich rodné zemi na ně čeká jen bída.

Země, v níž od konce 17. století vzniklo několik selských povstání, krutě potlačených, poznala v roce 1913 i první velký politický proces. 98 rusínských mužů a žen bylo postaveno před soud v Marmaroši-Sihoti, protože prý hodlali odtrhnout zem od Uherska ve spolupráci s pravoslavnou církví a Ruskem. Proces vzbudil pozornost a odpor v Evropě i v českých zemích - 32 obžalovaných bylo odsouzeno do mnohaletého vězení a k peněžitém pokutám, ale soud v podstatě skončil pro Budapešť blamáží.

První světová válka zasáhla do karpatských hor hned po roce 1914, kdy ruská armáda prošla průsmyky a obsadila četná města na východě a ve středu země. Součástí československých legií v Rusku byl i oddíl rusínských vojáků, kteří přeběhli z uherských vojsk. V polovině roku 1918 se aktivizují skupiny rusínských emigrantů ve Spojených státech. Zpočátku ve společném odporu proti setrvání v maďarském státě se rozvinuly tři koncepce: Americko-ruská národní obrana v čele s Ivanem Pačutou uvažovala nejdřív o soužití s Ruskem, Ukrajině dávala přednost skupina biskupa Ortinského, která chtěla spojit Rusy z Haliče, Podkarpatské Rusi a Bukoviny. Autonomní Podkarpatsko, zřejmě v rámci Uherska, případně jiného státu, si vytyčili za cíl Rusíni v Americkém řecko-katolickém Svazu vedeném právníkem Grigorijem Žatkovičem z Pittsburghu. Ani setkání rusínských spolků 23. července 1918 v Homesteadu nevyjasnilo jejich další postup a setrvalo v podstatě u dosavadních tří alternativ odůvodňujících však především požadavek nezávislosti.

Vývoj na válečných frontách i vnitřní situace v Rakousku-Uhersku posunuly tyto úvahy značně dopředu. 21. října 1918 přijal americký prezident W. Wilson G. Žatkoviče, který mu předložil návrh rusínské nezávislosti. Wilson, který měl porozumění pro požadavky národů v Rakousku-Uhersku však Žatkovičovi vysvětlil, že by vznik malého samostatného rusínského státu nebyl reálný, a že je vhodnější uvažovat o spojení s jiným státem

než uherským ve formě autonomie.

Žatkovičova delegace navázala jednání s T.G. Masarykem, který tehdy odjel z Ruska a působil v USA. Měl dobré styky s prezidentem Wilsonem i dalšími členy politické reprezentace a připravoval v té době ustavující sjezd Středoevropské unie ve Philadelphii. Zúčastnili se ho i zástupci Rusínů a 25. října předali Masarykovi návrh **"o spojení celého podkarpatského národa s československým státem na autonomním základě."**

12. listopadu 1918 Americká národní rada uherských Rusínů v Serantonu souhlasila s tímto plánem a v listopadu a prosinci téhož roku uspořádali američtí Rusíni plebiscit, v němž se 67 procent delegátů přihlásilo k myšlence spojit Podkarpatskou Rus s Československem, které pro ně bylo příslibem konsolidovaného státu; 28 procent hlasovalo pro připojení k Ukrajině, 2 procenta pro samostatný stát a sotva 1 procento se hlásilo k Rusku, Maďarsku nebo k Haliči.

V prosinci 1918 odjela rusínská delegace do Budapešti za Milanem Hodžou, který tam jednal s maďarskou vládou, a tlumočila mu většinový názor, že se podkarpatská země hodlá odloučit od Maďarska a připojit se buď k Ukrajině nebo k Československu.

O postavení Rusínů se uvažovalo i v řadách národního odboje v souvislosti s myšlenkou příštího samostatného státu i s jeho rozsahem. Když se koncem října 1918 sešli v Ženevě čeští představitelé, kteří přijeli z Prahy, s Edvardem Benešem, Karel Kramář, jeden z této delegace, hovořil i s americkými diplomaty ve Švýcarsku. Stowall, americký zástupce v této zemi, podává o tom zprávu 3. listopadu státnímu sekretáři do Washingtonu. Uvádí se tu i Kramářův názor, že **"je životní nutností společná hranice Čechů a Jihoslovánů..."**

Názory na Podkarpatské Rusi se teprve tříbily. V Chustu národní rada vyhlášovala v lednu 1919 příklon k Ukrajině, i když ne zcela bez vnitřní diferenciace. Užhorodská rada setrvala na požadavku autonomie v rámci Uherska a národní rada v Prešově souhlasila s tímto plánem amerických Rusínů. Teprve závěrečné jednání Ústřední národní rady v Užhorodě 8. května 1919 rozhodlo, že Rusíni se připojí k Československé republice.

Maďarská vláda premiéra Karolyiho však nestála pasivně stranou. V prosinci 1918 vyhlásila pro Podkarpatsko autonomii ve spolupráci s užhorodskou Radou maďarských Rusínů. V době sovětské a maďarské republiky pronikly vojenské oddíly i na Podkarpatsko, kde se začala provádět četná socializační opatření, která však narážela na odpor obyvatelstva (např. zřizování zemědělských družstev a mobilizace do Rudé armády). V únoru 1919 se v Paříži sešel G. Žatkovič s A. Beskidem, mluvčím Podkarpatska. Vytvořili rusínskou komisi a společně s československou delegací na mírové konferenci předložili plán na spojení Podkarpatské Rusi jako autonomní oblasti s Československem. Součástí dokumentů pro mírovou konferenci bylo i užhorodské memorandum z května 1919 doporučené prezidentu Masarykovi, který při přijetí delegace 23. května pravil, že **"spojenci v Paříži uznali požadavek karpatských Rusů a přičklí jim právo se přičlenit jako autonomní část k československému státu."** Desátého září 1919 pak byla uzavřena smlouva v Saint-Germain, podle níž se Podkarpatská Rus stala součástí Československa jako autonomní země s vlastním sněmem, který měl mít zákonodárnou moc v otázkách místní samosprávy, školství, náboženství apod.

Desátý článek Smlouvy stanoví: **"Československo se zavazuje, že zřídí území Rusínů jihokarpatských v hranicích, určených čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými, v rámci státu československého jako samosprávnou jednotku, která bude vybavena nejširší samosprávou slučitelnou s jednotností státu československého."**

Nová součást státního znaku

Guvernér jmenovaný prezidentem byl odpovědný podkarpatskému sněmu. Tyto skutečnosti potvrdila také nová ústava ČSR 29. února 1920. Součástí státního znaku se stal i stojící medvěd, znakový symbol Podkarpatska.

"Byla to nejchudší, nejujištěnější, nejzaostalejší a alkoholismem nejvíc prolezlá země celého bývalého Rakouska-Uherska, opravdu nikoli vítaný zisk pro nový stát, který měl i plno práce s politickou organizací Slovenska," konstatoval Ferdinand Peroutka.

16. listopadu 1919 vydala vláda generální statut Podkarpatské Rusi, podle něhož se zřizovalo zatímní direktorium autonomní země, aby se tak vyhovělo saint-germainské podmínce. Byla současně vytvořena funkce vládního administrátora podléhajícího ministerstvu vnitra. Za vyučovací jazyk a úřední byl prohlášen jazyk lidový (rusínský).

Cestu k autonomní samosprávě měly otevřít volby do parlamentu v Praze i do rusínského sněmu - v roce 1920 se však nekonaly. Teprve od roku 1923 byla Podkarpatská Rus zastoupena v parlamentě devíti poslanci.

Z 26. dubna 1920 je nový statut Podkarpatské Rusi. Hovoří se v něm o guberniální radě v čele s guvernérem (viceguvernérem byl v této konstelaci reprezentantem vlády a podléhala mu veškerá státní administrativa).

T.G. Masaryk o samosprávě Podkarpatské Rusi řekl: **"Pokud jde o samosprávu Podkarpatské Rusi, je to závazek, který nám daly mírové smlouvy a který jsme si uložili ústavní listinou... Já učiním v mezích svých ústavních práv všecko, aby Podkarpatská Rus byla opravdu svobodnou."**

Lid Podkarpatské Rusi byl dlouho politicky a sociálně utlačován a duchovně přímo zotročen. Proto je kulturní a hospodářské zvelebení naléhavým úkolem... Mám nejvřelejší zájem o blaho Podkarpatské Rusi a jejího lidu."

4. Život v Československu

V ústavní listině ČSR se o Podkarpatské Rusi uvádí: **"Území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou být měněny jen ústavním zákonem."**

Podkarpatská Rus má vlastní sněm, který si volí předsednictvo. Sněm Podkarpatské Rusi je příslušný usnášeti se o zákonech ve věcech jazykových, vyučovacích náboženských, místní správy, jakož i v jiných věcech, které by naň přenesly zákony Československé republiky. Zákony usnesené sněmem Podkarpatské Rusi, projeví-li prezident s nimi souhlas svým podpisem, vyhlášují se ve zvláštní sbírce a podepisuje je také guvernér.

Prvním guvernérem Podkarpatské Rusi byl zvolen Grigorij Žatkovič - od 26. dubna 1920 do března 1921, kdy rezignoval z osobních důvodů i pro neshody s pojetím autonomie. Později guvernéřskou funkci vykonával A. Beskid od listopadu 1923 do června 1933 a po něm Konstantin Hrabar od března 1935 do října roku 1938.

22. září 1921 zavítal na krátkou návštěvu Podkarpatské Rusi prezident T.G. Masaryk. Oslovil ho v Užhorodě česky a rusínsky viceguvernér Petr Ehrenfeld, se svými pozdravy se přihlásili církevní a veřejní představitelé, starostové, legionáři, Sokolové a pracovníci Červeného Kříže.

Nikdy v dějinách neprožila

Podkarpatská Rus takový vzestup jako v letech 1919 - 1939, třebaže státní byrokracie bohužel brzdila rychlejší rozvoj podkarpatské autonomie.

Svou "podkarpatskou hru" rozehrála i maďarská vláda, která poslala v říjnu 1921 stížnost společnosti národů, jejímž hlavním názorem bylo, že Československo na Podkarpatsku neplní závazky z mírových smluv. Budapešť se především nelíbilo, že se zemi dosud nedostalo autonomie. Československo vysvětlilo svou politiku na Podkarpatské Rusi i překážky, které se stavěly proti okamžité autonomii, tak přesvědčivě, že Společnost národů československé stanovisko přijala a došla k závěru, že **"československá vláda podala přehled práce, již vykonala, aby vychovala lid a uschopila jej k autonomii."** Vyslovila však přesvědčení, že Československo **"v brzké budoucnosti najde prostředky, jak přikročit k vybudování území Podkarpatské Rusi jako samosprávné jednotky podle mírové smlouvy."**

Neblahé dědictví chudoby materiální i duchovní, bída, negramotnost, nemoce, nízká úroveň průmyslové i zemědělské produkce - to všechno podstatně ztěžovalo další cestu. V okolních státech se nastolily polodiktátorské režimy, v nedalekém Sovětském svazu řádil hladomor a krvavá Leninova revoluce vyhlazovala politické odpůrce. Československo a Podkarpatsko však zůstaly ostrovem demokracie a vzestupu. Rozvinul se společenský a politický život dosud v této zemi nevidaný. Připravovaly se podmínky pro autonomii země, v Užhorodě i v jiných městech byly postaveny vládní a správní budovy, které sloužily místním potřebám a v nichž měly začít fungovat sněm i vláda. Otevíraly se nové školy, stavěly silnice a železnice, vznikaly nemocnice.

Bylo by však omylem idealizovat meziválečné poměry na Podkarpatsku. Pozůstatky minulosti byly tak značné, že se je nemohlo podařit při nejlepší vůli zlikvidovat. Vesnicemi obcházely hlad, bída a nemoce, hladové pochody, prosebná procesí i demonstrace trvaly ještě poté, co ochabla největší tíže hospodářské krize konce

dvacátých let. To vše se projevovalo i ve volebních preferencích pro komunistickou stranu využívající těchto neblahých poměrů (v celém období první republiky tu patřila k nejsilnějším politickým stranám).

Přesto všechno byl lid Podkarpatské Rusi vděčný za to, že mohl žít v rámci ČSR, a proto při oslavách desátého výročí spojení Podkarpatské Rusi s Československem v roce 1929 daroval Praze roubený kostelík sv. Michala z Medvedovců u Mukačeva. Na náklady podkarpatského lidu byl kostelík přenesen na pražský Petřín, kde stojí dodnes.

Uvádíme zde několik statistických údajů ze třicátých let, které mohou částečně nastínit skutečný stav věci v této zemi. Hustota osídlení tvořila v roce 1930 v Čechách 137 osob na km², na Podkarpatsku jen 57 obyvatel na km². V Čechách pracovalo ze 1000 osob v zemědělství 240 lidí, na Moravě a ve Slezsku 285, na Slovensku 568 a na Podkarpatské Rusi 663 osob. V průmyslu byl index opačný: v Čechách 418, na Moravě 408, na Slovensku 24 a na Podkarpatsku rovněž 24 osob. Celkový podíl průmyslu (mimo dřevařského) činil v hospodářství země 2,2%.

Z úhrnného důchodu k roku 1930 připadalo na Čechy 24 896 miliónů, na Moravu 9 339 miliónů, na Slovensko 5 002 miliónů a na Podkarpatskou Rus jen 456 miliónů KčS. Souviselo to s tím, že na Podkarpatsku bylo v téže době jen 17 tisíc výrobních živností a podniků, kdežto v Čechách jich existovalo 25x více.

V roce 1932 bylo v Čechách na 100 km² 70 kilometrů silnic, na Moravě 59 km, na Slovensku 30 km a na Podkarpatské Rusi 19 km.

Tři čtvrtiny země tvořily hory porostlé staletými mohutnými lesy. Polovinu veškeré plodné půdy - asi čtvrtinu země - se dalo obdělávat. Lesnictví a dřevařský průmysl, kde bylo zaměstnáno 12% obyvatelstva, se rozvíjel jen pomalu, protože chyběl podnikatelský zájem o jeho modernizaci.

Je třeba registrovat i vystěhovalectví. Od roku 1922 do roku 1930 se z Československa vystěhovalo téměř 276 tisíc osob, z toho bylo ze Slovenska a Podkarpatské Rusi 170 tisíc.

Po obecních volbách v roce 1923 se v roce 1924 měly konat první volby do Národního shromáždění, pět let poté, co Podkarpatsko spojilo své osudy s republikou.

Zprvu se namítalo, že obyvatelstvo dosud nedospělo do stavu, kdy mohlo porozumět demokratickým principům, strategické agitaci a aktivně se podílet na politické činnosti. Ukázalo se i nebezpečí komunistické propagandy, která začala ovlivňovat zubožené i negramotné obyvatelstvo. Československá vláda se obávala, že by takový vývoj mohl narušit společenskou konsolidaci, a proto zde volby o rok odsunula.

V prvních obecních volbách v roce 1923 získala komunistická strana 39,4% - 100 242 hlasů. Další opoziční strany získaly 11% - Maďarská národní strana (28 113 hlasů) a 8,4% Autonomní zemědělský sojuz (21 161 hlasů).

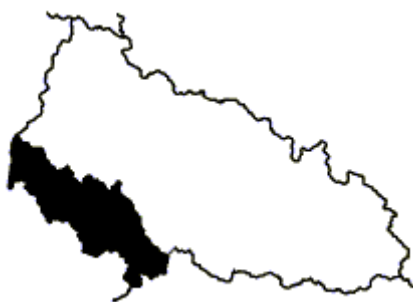
Koaliční strany se tehdy umístily v tomto pořadí : Československá strana sociálně demokratická (9,4% - 23 826 hlasů), Československá strana národně socialistická (8% - 20 068), Sionistická strana židovská (7% - 17 941), Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (6,4% - 16 300), Československá strana lidová (4,4% - 11 107), Židovská strana ortodoxní (3,9% - 9914), Československá strana živnostenská (1,1% - 2748), Československá strana národně demokratická (1,1% - 2780).

V roce 1935 největší počet obyvatel hlasoval pro Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (19% - 60 747 hlasů), Československá strana sociálně demokratická získala 9,2% - 29 749, na třetím místě byla Československá strana národně socialistická (3,1% - 10 027), Československá strana živnostenská (2,7% - 3 074), dále potom Československá strana lidová (2,2% - 7 325). Obě židovské strany tehdy samostatně nekandidovaly.

V souhrnném přehledu lze uvést, že v roce 1923 získaly strany vládní koalice 40%, kdežto opozice 60%. V letech 1925, 1929 a 1935 hlasovalo pro koalici 46%, 64% a 37%. Opozici odevzdalo v těchto volbách své hlasy 54%, 36% a 63%.

11. října 1938 byla vytvořena nakrátko autonomní vláda Podkarpatské Rusi v čele s Andrejem Brodym, spjatým s Budapeští pevnými svazky víc, než se slušelo na předsedu autonomní vlády. Současně v dohodě s hitlerovským Německem usilovalo Maďarsko o revizi mírových smluv a návrat k situaci před rokem 1919. Po Brodym následovala 24. října druhá autonomní vláda Augustina Vološina.

Po dvou zákonech o samosprávě Podkarpatské Rusi a o zemském guvernérovi z roku 1937 vyhlásila 22. listopadu 1938 československá vláda konečně autonomii Podkarpatské Rusi zatím zajištěnou formálně v ústavě. Ve vládní vyhlášce se uvedla v činnost podkarpatská vláda a měl být svolán sněm Karpatské Ukrajiny. Týž den byla ustavena i autonomie Slovenska. Senát schválil zákon navržený Národním shromážděním jednomyslně.

Hranice Podkarpatska v lednu 1939: černě vybarvené území obsadilo Maďarsko

obývají po staletí území v bezprostředním sousedství Slováků."

Také představitelé podkarpatské autonomní vlády - například ministr pro zahraniční styky Julius Révay - mluvili o budoucnosti země optimisticky.

Jenže již předtím dal Hitler svolat na 2. listopadu 1938 v návaznosti na mnichovský diktát arbitrážní konferenci do Vídně. Podle jejího rozhodnutí muselo Československo odevzdat Maďarsku jižní část Slovenska a jih Podkarpatské Rusi s Užhorodem, Mukačevem a Berehovem. Maďaři zabrali 152 tisíc hektarů nejúrodnější části země s vinicemi, ovocnými sady, tabákovými a kukuřičnými plantážemi. Přerušili tak hlavní železniční trať od Čopu na východ. Hlavním městem země se stal Chust, kde kněz a spisovatel Augustin Vološin ustanovil autonomní vládu Karpatské Ukrajiny (na její činnost měl značný vliv i chuszký konzul nacistického Německa).

Přesto se jak v Praze tak i v Chustu nepropadalo beznaději. Nový prezident Emil Hácha řekl 4. prosince 1938 redaktorovi německé zpravodajské kanceláře: *"Podkarpatská Rus je rovnocennou součástí ostatním částem státu. Její začlenění do Česko-Slovenska je plně odůvodněno, uváží-li se, že Rusíni*

5. Konec republiky

14. března 1939 v 10 hodin se v Chustu začínají scházet poslanci podkarpatského sněmu zvoleného 12. února 1939, když ve volbách získalo Ukrajinské národní sjednocení jako jediná kandidující strana přes devadesát procent hlasů. Od odpoledních hodin 14. března a celou noc zasedá podkarpatská vláda a rozhoduje bránit se proti případnému maďarskému vpádu. Současně došla k závěru, že na zasedání sněmu vyhlásí samostatný stát.

V noci ze 14. na 15. března 1939 vtrhli Maďaři přes podkarpatské hranice, když předtím poslali do Prahy ultimátum, aby československé vojsko vyklidilo do 24 hodin Podkarpatskou Rus.

Kolem třetí hodiny ranní podepisuje v Berlíně v říšském kancléřství nešťastný prezident Hácha protokol o okupaci Čech a Moravy "posílněn" dvěma injekcemi Hitlerova osobního lékaře Morella.

Místním rozhlasem v Chustu vyhláší tři hodiny po půlnoci Vološinova vláda mobilizaci.

Ráno vypukly boje nad Mukačevem, které patřilo Maďarsku již od listopadu 1938, a před Sevljuší, odkud byl přístup k hlavnímu městu Chustu. Maďaři se snažili uzavřít západní hranici se Slovenskem a znemožnit tak případný přechod československých oddílů.

Brzy se bojovalo i u Fančikova, Vrbovců, Činaděva, Svaljavy, Onkovce a Iršavy. V údolí řeky Už a podél železniční trati se snažilo maďarské vojsko pronikat k Perečinu a Užockému průsmyku.

Ministerský předseda A. Vološin dopoledne posílá telegram hlavnímu štábu v Praze, aby armáda dál bránila Karpatskou Ukrajinu. Po poledni přichází odpověď z ministerstva zahraničí, které vyřizuje vzkaz 3. oddělení generálního štábu: *"Generál Prchala(g) pokračuje v evakuaci, vláda Podkarpatské Rusi nechť se sama obrátí v této věci na hlavní německý konzulát..."* Telegramy o pomoc směřují i do Berlína. Vološin žádá o ochranu. Zůstávají však bez odpovědi. Bez ohledu na to vše českoslovenští vojáci bojují všude, kde se objeví okupační armáda.

Na zasedání sněmu 15. března v tělocvičně chustského gymnázia přichází německý konzul Hoffmann a sděluje, že *"německá vláda radí neklást odpor."* Po 17 hodině vyhláší sněm samostatný stát Karpatskou Ukrajinu. Nově zvolený prezident Karpatské Ukrajiny A. Vološin posílá do Bukurešti telegram a požaduje vojenské obsazení země a zřízení rumunského protektorátu. Na tento telegram však nikdo neodpovídá.

Ke slovu se dostala pouze Budapešť. Vološin na výzvu ministra zahraničí hraběte Czakyho, aby předal vládu veliteli maďarské armády, oznamuje, že posílá do Maďarska tříčlennou delegaci, která má projednat zastavení vojenských operací. Na to Czaky odpovídá: *"Přijmeme delegaci se známou maďarskou pohostinností, zastavit však vojenské operace, které jsou již v proudu, není možné z technických důvodů. . . "*

Okolo 17 hodiny se sestavuje první evakuační vlak, který odváží přes 500 osob. Některé vojenské jednotky přecházejí k ústupům: na Slovensko a do Rumunska, případně i do Polska. V 19 hodin přichází do Prahy Vološinův telegram poslaný ministru zahraničních věcí F. Chvalkovskému(h): *"Jménem vlády Karpatské Ukrajiny sděluji, že po prohlášení samostatnosti Slovenska se nám znemožnilo setrvat nadále ve federaci Česko-Slovenska. Proto naše vláda vyhlásila ve shodě s poslanci sněmu samostatnost Karpatské Ukrajiny... Současně vláda děkuje za dvacetiletou spolupráci, která nám pomohla povznést národní uvědomění a kulturní vývoj."*

V Chustu zajišťuje československé vojsko hladký odchod z města, na vojenská auta se nakládají důležité dokumenty, peníze a doklady poštovních úřadů. U hraničního mostu do Rumunska stojí kolona nákladních aut se

stovkami českých lidí. Prosi o pomoc do Bukurešti. Československý vyslanec však nechce jít k telefonu, je prý nemocen.

"Žádáme o intervenci německých vojenských jednotek," sděluje A. Vološin v dalším telegramu, tentokrát Ribbentropovi. Jeho telegram zůstal bez odezvy.

Také 16. března se Podkarpatsko brání všude, kde jen může. Ve zbrani stojí vojáci, příslušníci stráže obrany státu i civilisté. Maďaři později přiznají velké ztráty: padlo 200 maďarských vojáků. Počet obětí na československé straně dosahuje několika set. Ten den má projev v maďarském parlamentu ministerský předseda P. Teleki(i). **"Maďarská vláda vyhověla žádosti karpatské Ukrajiny a jeho vůdců,"** vymýšlí si, **"aby ihned vojensky obsadila území Karpatské Ukrajiny a obnovila klid a pořádek."** Vláda tomuto "přání" vyhověla. **"Národu Karpatské Ukrajiny bude poskytnuta autonomie."**

V týchž hodinách Július Révay, který odjel do Berlína bez pověření vlády, posílá všem vyslancům v Německu toto sdělení: **"Na hranicích Karpatské Ukrajiny se prolévá krev ve válce bez vypovězení. Jménem karpatské Ukrajiny vlády žádám o zakročení vaší vysoké vlády u maďarské královské vlády, aby se otázka Karpatské Ukrajiny řešila diplomatickou cestou a nikoliv ozbrojenou mocí. Je to zločin prolévat bez důvodu lidskou krev!"**

Boje na Podkarpatsku však nekončí. Mnozí tu ještě brání na poslední výspě svůj stát - Československou republiku, jiní snad pokládají život za iluzi samotného Podkarpatska.

Ani 17. března a v příštích dnech neutichnou zbraně. Ještě 21. března se brání oddíl československých vojáků u Bočkova a pak přechází do Rumunska; jiné skupiny prchají do hor. To už první transporty československých občanů a vojáků odjíždějí do Rumunska a přes Jugoslávii domů do Čech - touto cestou se později vracejí asi čtyři tisíce lidí. Nově obsazené území je nazýváno Karpátalja a úřední řečí je tu maďarština a rusínština. Oběti maďarské okupace budou velmi kruté. V koncentračních táborech a vězeních zahynou tisíce lidí.

Na XVIII. sjezdu komunistické strany, který se konal v Moskvě od 10. do 21. března 1939, se Stalin jen s posměchem zmínil o plánech Velké Ukrajiny, nic víc. Konstatoval - už v duchu orientace, která záhy vyvrcholí smlouvou s Německem -, že SSSR se "nedá zatáhnout do konfliktů s válečnými provokatéry".

Situace z 15. a 18. března 1939

Evropa mlčí. Ještě nestrávila mnichovskou zradu a již je tu její tragický následek. Poslední výstřely pod Karpaty, mrtví i ranění, ústupy 45. pěšího pluku i vyhnání občanů provázejí tyto poslední tragické dny a hodiny Československa, které mizí z mapy Evropy. Od té doby se již nikdy Podkarpatské Rusi nedostane demokracie, svobody a nezávislosti.

Mapa Československa roku 1939: černě vyznačené území okupovaly Německo a Maďarsko

6. Začátek tragédie

Občané Podkarpatské Rusi, kteří v sobě našli sílu uniknout ze země, prchali přes karpatské hřebenky na sever a hledali útočiště v Sovětském svazu. Byli ihned jako podezřelí a možní špióni posláni do koncentračních táborů.

Když Německo v roce 1941 napadlo Sovětský svaz, hlásili se později Rusíni z táborů do československé vojenské jednotky také proto, aby unikli z koncentráků a zachránili si tak život. Dostali boty, vyfasovali uniformy, mohli se najíst a v teple vyspat. Po hrůzách sovětské reality to byl vrchol lidského štěstí.

Absolvovali krátký a nedostatečný výcvik a šli hned do bojů proti Německu. Chtěli především osvobodit svou vlast, Podkarpatskou Rus, a přinést svým městům a vesnicím svobodu. Sovětské velení jim to však znemožnilo; tuto zem směla zbavit okupantů jen Rudá armáda, aby tam sama vešla jako osvoboditelka, převzala na těchto základech moc do svých rukou a začala připravovat celou zem na anexi.

Obsazování Podkarpatska se obešlo bez větších bojů, protože nacisté vypustili toto území ze svých plánů a připravili opevnění především na severní hranici Slovenska. Československým vojákům - a Rusínům v první linii - dovolilo sovětské velení umírat v dukelské operaci, vojensky nedomyšlené a zbytečně i nesmyslně likvidující v opevněných údolích desetitisíce sovětských a československých vojáků, jejichž nové a nové vlny v říjnových ljiácích a bezedném bahně kosili nacisté shora jako terče na střelnici. Rusínům v rámci československé vojenské jednotky se neumožnilo, aby vešli do své země jako osvoboditelé, zdá se naopak, že bylo cílem pokud možno co nejvíce zdecimovat jejich řady. Začátkem roku 1944 tvořili Rusíni téměř polovinu ze sedmitisícového československého vojenského sboru.

V dubnu 1944 přijedou do Užhorodu "odborníci" na vyhlazování - esesáckí důstojníci Eichmann a Wisliceny a během několika měsíců nebude v této zemi ani jediný Žid. Již předtím - v srpnu roku 1941 - poslali asi desetitisícový transport na sever ke Kamenci Podolskému na frontové práce. Když vykonali otročskou práci, byli záhy všichni zlikvidováni. Ostatní transporty budou směřovat od jara 1944 do Osvětimi a jiných nacistických táborů. Ze sto dvou tisíců podkarpatských Židů jich po válce zůstane jen několik set. Rómů žilo na Podkarpatské Rusi kolem čtyřiceti tisíc. Jejich osudy a konce byly stejné.

V souladu se sovětsko - československou smlouvou z prosince 1943, která ještě uznávala Československo v jeho předmnichovských hranicích a podle dohody z 8. května 1944 o spolupráci Sovětské armády s československou vládou na osvobozeném území, vyslala koncem října 1944 vláda Československa na území Podkarpatské Rusi oficiální delegaci pro správu osvobozeného území v čele s ministrem londýnské vlády Františkem Němcem(j) a generálem Antonínem Hasalem-Nižborským.(k)

Napětí vyvrcholilo 8. prosince 1944, kdy sovětské úřady násilím vyhnaly představitele československé vlády ze země, aby tak měli ve všem volnou ruku a nikdo je nemohl kontrolovat. František Němec se sice ještě vrátil 17. ledna 1945 a zůstal tam do 1. února, ale faktickou činnost však českoslovenští představitelé nemohli vykonávat.

Sovětské orgány organizovaly především násilnou mobilizaci československých občanů do Rudé armády. Podle obvyklé komunistické propagandy dělo se to s parádou: vstupovali do Rudé armády "dobrovolně a nadšeně".

Koncem října a začátkem listopadu 1944 se konaly - slovy propagandy - "první svobodné volby" do národních výborů. O legitimitě těchto voleb nelze přirozeně než pochybovat. Provedli je sovětským způsobem za dozoru vojenské diktatury, která ovládala celou zem a nastolila atmosféru strachu. Poslanci byli vybráni v sekretariátech komunistické strany; nikdo jiný než takový pověřenec nemohl kandidovat. Úkolem voličů svážených často do volebních místností vojenskými nákladními auty bylo vhodit do připravených uren obstoupených dozorčí komisí vytištěný seznam poslanců. Činnost jiných stran než komunistické byla zakázána.

12. listopadu se konaly na Podkarpatské Rusi veřejné schůze, na nichž se souhlasilo (samozřejmě že jednomyslně) s připojením k Sovětskému svazu. O týden později se vytvořila samostatná komunistická strana, do té doby součást Komunistické strany Československa, a schválila připojení země k Ukrajině.

26. listopadu 1944 byl uspořádán v Mukačevě sjezd národních výborů z celé země. Po nedemokratických volbách do místních výborů opakoval i mukačevský sraz podle komunistické direktivy, že vyjadřuje svobodnou vůli lidu připojit se k SSSR. Vydali manifest, který pravil: "*Přišel radostný historický den Zakarpatské Ukrajiny. S pomocí hrdině Rudé armády byl svržen německo-maďarský režim. Byl učiněn konec staletému panství všech cizáků na odvěké ukrajinské půdě Zakarpatské Ukrajiny.*" Opíraje se o neochvějnou vůli všeho lidu, vyslovenou v petičích a usneseníh dělníků, rolníků, inteligence i duchovenstva všech měst a vesnic Zakarpatské Ukrajiny, opětne spojit Zakarpatskou Ukrajinu se sovětskou Ukrajinou; první sjezd národních výborů celé Zakarpatské Ukrajiny se usnáší:

1. Sjednotit opětne Zakarpatskou Ukrajinu s její velkou matkou - sovětskou Ukrajinou, a odloučit se od Československa.

2. Požádat Nejvyšší sovět Ukrajinské sovětské socialistické republiky a Nejvyšší sovět Svazu sovětských socialistických republik o připojení Zakarpatské Ukrajiny k Ukrajinské sovětské socialistické republice.

3. Zvolit Národní radu Zakarpatské Ukrajiny jako jedinou ústřední moc působící z vůle lidu na

území Zakarpatské Ukrajiny.

4. Zplnomocnit Národní radu Zakarpatské Ukrajiny a uložit jí, aby uskutečnila usnesení sjezdu o opětném sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou.

Prezidentu Benešovi poslala rada 5. prosince dopis, v němž uvedla: *"Nadešel okamžik, kdy Zakarpatská Ukrajina, osvobozená hrdinnou Rudou armádou, mohla poprvé v dějinách použít svého přirozeného práva na sebeurčení a prostřednictvím svých představitelů, delegátů národních výborů Zakarpatské Ukrajiny na jejich prvním historickém sjezdu 26. listopadu 1944 v Mukačevě rozhodnout o opětném sjednocení se sovětskou Ukrajinou."*

Současně Národní rada zakázala nábor do československé armády, kdežto Rudá armáda mohla získávat brance, jak se jí zachtělo. Do konce roku 1944 se podepsalo na listiny pro připojení k Ukrajině kolem čtvrt miliónu občanů. (Je známo, že podpisové akce se prováděly podvodem, násilím, uplácením...)

Možná, že někteří z těch, kteří podepisovali rezoluce pro připojení k Ukrajině, tak učinili v dobré víře a v osvoboditelské euforii. Záhy mnozí poznali svůj omyl, který však již nebylo možno napravit. Byli mezi nimi i vesničané, kteří dostávali za své podpisy petrolej a bochník chleba, nebo školáci, kteří soutěžili o to, kdo se víckrát podepsal...

V zemi vypukl skutečný teror obrácený proti československým občanům věrným republice, řecko-katolickému kléru a proti představitelům Rusínů a maďarské menšiny. K zatčení často stačilo, že podezřelý člověk absolvoval střední školu, měl maturitu nebo se dokonce naučil číst a psát.

Národní rada ustanovila jako jeden z prvních svých aktů Zvláštní soudy s vyšetřujícími komisemi řízenými důstojníky NKVD. Těmto soudům dali právo "jménem lidu" odsuzovat lidi do žaláře až do dvaceti let i k trestu smrti. Plně toho využívaly - byly tříčlenné nebo pětičlenné a fungovaly rychle a bez zábran. V prvních dnech byl zastřelen předseda někdejší autonomní vlády z roku 1938 A. Brody.

Hned po listopadu 1944 začali fungovat orgány lidové milice, bezpečnosti a Lidových družin. V lednu 1945 vznikly tříčlenné lidové soudy a prokuratura. Zaplňovaly se věznice, tisíce lidí byly transportovány přes hranice do sovětských koncentračních táborů. Ještě v roce 1947 odvezly sovětské orgány násilně ze země neznámo kam přes dvacet tisíc lidí. Připočteme-li je k šedesáti tisícům válečných obětí Podkarpatské Rusi (asi čtyři tisíce padlo na frontách, ostatní zemřeli v koncentračních táborech) nové mrtvé po roce 1944, lze uvést, že celkem - kromě Židů a Rómů - zahynulo kolem osmdesáti tisíc lidí. S obětmi holocaustu je to téměř dvě stě tisíc lidí - československých občanů, kteří zmizeli ze světa, o kterých se neví a na které se zapomnělo...

Sovětský teror se "zabydlel" na Podkarpatské Rusi. Je známo, že se již před 9. květnem 1945 zatýkalo podle předem připravených seznamů a zatčení se odváželi do SSSR buď na nucené práce nebo do vězení a koncentračních táborů. Tak byl zatčen i A. Vološin, který zahynul již 19. července 1945 v Butirském vězení v Moskvě. Rusínskou národnost "osvoboditelé" neuznávali, pro ně existovala pouze ukrajinská a ruská. Řecko-katolická církev měla být nahrazena pravoslavnou, což se potvrdilo církevním sněmem v roce 1949, konaným na pokyn a pod dozorem komunistické strany.

7. Omyly československé diplomacie

Při své návštěvě Podkarpatské Rusi v květnu 1934 řekl Edvard Beneš jako ministr zahraničí: *"O osudech Podkarpatské Rusi je na celá staletí rozhodnuto, a definitivně rozhodnuto. Podkarpatská Rus náleží vám a náleží nám, podkarpatskému lidu a Československé republice..."*

Československo se Podkarpatské Rusi nikdy nevzdá, nepřipustí žádnou revizi (narážel na maďarskou snahu o revizi Saint-Germainské smlouvy) *a bude jí hájit krví a železem, bude-li to třeba.*" V září 1939 při kontaktu s I.M. Majským, sovětským velvyslancem v Londýně, konstatuje: *"Otázku Podkarpatské Rusi budeme mezi sebou řešit později a jistě se dohodneme."* Tak začíná diplomatický „handl“ s touto zemí.

V roce 1940 podle svědectví L. Feierabenda a E. Táborského prezident Beneš uvažoval takto: *"Po válce se nebudeme moci bránit požadavku Sovětského svazu, bude-li žádat, abychom postoupili Podkarpatskou Rus Ukrajině."* A v srpnu 1941 sděluje velvyslanci Majskému: *"Podkarpatská Rus může patřit jenom nám nebo Rusku."*

Do Moskvy Beneš odjíždí v prosinci 1943 a v rozhovoru se Stalinem se dovídá jeho tehdejší stanovisko. Zní v Benešově interpelaci takto: *"Zakarpatská Ukrajina bude vrácena Československu. Uznali jsme československé předmnichovské hranice, a tím je ta věc jednou a provždy vyřízena."* Po své návštěvě Moskvy, když tam podepsal novou československo-sovětskou smlouvu uznávající integritu Československa, odjel Beneš do Marakeše v Maroku, kde tehdy pobýval W. Churchill. Tam mu také řekl: *"Nelze vyloučit, že Sovětský svaz má v plánu přivtělit si Podkarpatsko."*

V duchu mocenské ideologie pronesl v únoru 1944 předseda ukrajinského Nejvyššího sovětu M.S. Hrečucha projev, v němž vyzval sovětskou vládu, aby *"při řešení státních hranic mezi Sovětským svazem a jinými státy na západě měla na zřeteli zákonná a spravedlivá tužba našeho lidu sjednotit všechny původní ukrajinské země v jednom sovětském ukrajinském státě."*

Ještě do listopadu 1944 komunisté ve svých vystoupeních prohlašovali, že celistvost Československa se nezmění. Příští poválečný stát měl podle Gottwalda mít "nacionální" základ: **"bratrský svazek Čechů, Slováků a Podkarpatských Ukrajinců."** Stejně formuloval svůj dojem z rozhovoru se Stalinem: **"Budoucí republika bude státem Čechů, Slováků a Karpatských Ukrajinců. Bude státem národním a slovanským."** (Ovšem Gottwald uvažoval již tehdy – a to sdělil Stalinovi –, že by se **"Podkarpatská Rus mohla připojit k Sovětskému svazu"**).

Jaký význam přikládal Stalin přiřazení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu, svědčí i jeho úvaha využít Klementa Gottwalda, aby "přitlačil" na prezidenta E. Beneše. Stalin se za celou dobu války (od roku 1939) s Gottwaldem nesešel a nepozval ho k sobě do Kremle ani jednou. V roce 1943 měl být Gottwald vyměněn Janem Švermou(1). Stalin očekával Gottwaldův pád. Nedošlo k tomu, protože Šverma odmítl nabízené místo šéfa komunistické strany. V lednu 1945 však Stalin náhle zavolal Gottwalda a dal mu úkol: zapůsobit na prezidenta, aby kauzu Podkarpatské Rusi přenechal sovětské režii a země se vzdal.

Licověrnost sovětské politiky si začal prezident Beneš zřejmě uvědomovat po vzniku Slovenského národního povstání. Ačkoliv Sovětský svaz sliboval vydatnou pomoc, scvrkla se jeho účast na vyslání komisařů a shození malého množství zbraní. Vojskou pomoc západních spojenců naopak nepřipustili, protože prý Slovensko leží v pásmu operací sovětské armády.

Když o něco později posílá prezident depeši československé vládní delegaci na Podkarpatsku, uvažuje, proč sovětská vláda přes veškeré sliby dovoluje, aby sovětské vojenské velení zasahovalo do vnitřních poměrů v této zemi, která je součástí Československé republiky.

Ani slovenská národní rada nepochybovala, že Podkarpatsko zůstane součástí Československé republiky. Po vypuknutí národního povstání prohlašuje 29.zář 1944 ve svém usnesení. **"Jsme pro Československou republiku jako samostatný a společný stát třech slovanských národů : Čechů, Slováků a Karpatských Ukrajinců na základě principu rovný s rovným."**

Představitelé Komunistické strany Československa nedostali v té době zřejmě přesné pokyny, a tak nemají o budoucnosti Podkarpatska jasno. Delegát KSČ Josef Krosnař přijel z Moskvy na Podkarpatskou Rus ještě v prosinci 1944 s představou, že tato země bude i nadále patřit k Československu. Když se však v březnu 1945 připravoval v Moskvě program a činnost československé vlády, prosazovali již komunisté, aby tato vláda jednala o připojení Podkarpatska k Ukrajině.

Sověti neustále zdůrazňovali, že řešení otázky Podkarpatské Rusi je jen "vnitřní záležitostí ČSR" (tak to řekl V.A. Zorin ze sovětského ministerstva zahraničí 15.prosince 1944 v Moskvě Zdeňku Fierlingrovi). **"My dodržujeme smlouvu z 8. května 1944 o spolupráci mezi sovětskými a československými orgány na osvobozeném území,"** neváhal prohlásit, ačkoliv SSSR se neuvěřitelným způsobem vměšoval do záležitostí ČSR - před týdnem vyhnal československé vládní delegáty, znemožnil nábor branců do československé armády, a naopak nutil obyvatele vstupovat do Sovětské armády; pronásledoval občany hájící celistvost Československa, dal v listopadu 1944 vyhlásit jednostranně připojení Podkarpatské Rusi k Ukrajině...

Přestože československá strana neustále před všemi sovětskými požadavky ustupovala, byla Moskva nespokojena. V prosinci 1944 sděluje vládní delegát František Němec z Moskvy, že sovětská vláda nedůvěřuje Československu, protože se prý snaží budovat armádu podle jiných představ než má Stalin. Fierlinger posílá do Londýna sdělení, že problém Podkarpatské Rusi je nutno posuzovat "z širšího hlediska" a 21. prosince 1944 informuje o dalším bezohledném zasahování Sovětského svazu do našich záležitostí.

Státní rada, jako nejvyšší orgán emigrantské politické aktivity i československé státnosti, projednávala v prosinci 1944 situaci na Podkarpatské Rusi. Bylo to rokování zcela matné, zvláště když vyslechlo uklidňující referát H. Ripky, který evidentní anexi země zamlžoval prohlášením, že československá a sovětská vláda **"stojí pevně na stanovisku smlouvy z 8. prosince 1944 a dohody z 8. května 1944."**

Již předtím, ke konci října 1944, na setkání občanů z Podkarpatské Rusi žijících ve Velké Británii, však ve své přednášce H. Ripka uvedl, že **"setrvání Podkarpatska v Československé republice nelze považovat za definitivní."**

Ani prezident Beneš podrobně informovaný o všem, co se na Podkarpatské Rusi dělo v krutých podzimních měsících roku 1944, nenašel dostatek pevnosti postavit se proti pozvolnému sovětskému uchvacování této východní části republiky.

Lednová výměna dopisů mezi Stalinem a Benešem stanoví, že se osud Podkarpatské Rusi bude řešit buď ještě před koncem války nebo krátce po ní.

Beneš spěchá 23.ledna připomenout Stalinovi, že o něm nemusí pochybovat a že nezměnil své stanovisko ze září 1939, kdy o tom hovořil s velvyslancem Majským. **"Jistě v této otázce nevzniknou rozpory, protože je to pouze záležitost mezi ČSR a SSSR."**

Jak si Sověti představují nevměšování do suverenity Československa, dokazují nesčetné dokumenty z počátku roku 1945. Sovětská armáda obsadila v únoru slovenské město Čop; sovětský velitel vyhlásil, že je to teritorium Zakarpatské Ukrajiny a vyhnal odtud jak československou finanční stráž, tak i železničáře.

Do skladů ve Velkých Kapušanech vtrhli důstojníci Sovětské armády a zástupci Národní rady z Užhorodu, obsadili je a dali 14. února odvést násilím a bez náhrady devět vagonů obilí do Mukačeva. Představitel Národní rady přítom prohlásil: **"Když národní výbor v Kapušanech podepíše prohlášení, že se obec připojuje k**

Zakarpatské Ukrajině, nechá jim obilí, a neučiní-li to však, jednoho dne je všechny zavřou!"

Od 1. do 3. března 1945 probíhal v Prešově sjezd slovenských Ukrajinců. Uvítali Mukačevské prohlášení o spojení Podkarpatska se sovětskou Ukrajinou a zdůraznili ***"národní jednotu ukrajinského národa Prešovska a národa Zakarpatské Ukrajiny."***

V dopise žádali Stalina, aby odstranil dějinnou nespravedlnost a ***"všechn lid Veliké Ukrajiny sjednotil v jeden stát."*** Obrátili se i na předsedu ukrajinské vlády N. Chruščov: ***"Až se bude řešit otázka Zakarpatské Ukrajiny, nezapomeňte, že na Prešovsku také žijí Ukrajinci, kteří svým národním způsobem života i kulturou jsou pokrevní bratři Zakarpatské Ukrajiny. Teprve nyní se pro nás vytvořila jedinečná možnost svobodně určit svou národní spolupatříčnost."***

V prohlášení ze 24. ledna 1945 podepsaném V. Šrobákem, J. Ursínym, L. Novomenským a J. Pullem se uvádí: ***"Protahování této otázky by mohlo narušit dobré vztahy Sovětského svazu a ČSR, což by mohlo mít špatný vliv na zabezpečení předmnichovských území Slovenska... Doporučujeme přijmout mukačevské stanovisko za podklad okamžitých rozhovorů s vládou SSSR o včlenění Zakarpatské Ukrajiny do Ukrajinské SSR."*** To by narušilo jako precedent územní celistvost republiky, protože ***"problém Zakarpatské Ukrajiny je historickým problémem sjednocení všech Ukrajinců..."***

Prezident E. Beneš jednal ve dnech 21. až 24. března 1945 při svém pobytu v Moskvě s ministrem zahraničí V. M. Molotovem, který rozvinul v rozhovorech o osudu Podkarpatské Rusi novou argumentaci. "Sovětský svaz je pod tlakem Ukrajiny, ustupuje jejímu naléhání a aby ji "uspokojil", vychází vstříc požadavku připojit Podkarpatsko k Ukrajinské republice. Děkuje přitom E. Benešovi, že tomu porozuměl, a tak umožnil řešit tuto otázku. Hranice mezi Podkarpatskou Rusí a Slovenskem zůstane neměnná," ujišťuje prezidenta Molotov. 28. března na recepci v Kremlu Stalin v "dobré náladě" slibuje E. Benešovi v přípitku, že ***"SSSR nebude zasahovat do vnitřních záležitostí Československa..."***

8. Dopis J. V. Stalina prezidentu E. Benešovi

Vážený pane presidente, pane Beneši!

Dnes jsem se dozvěděl od soudruha Gottwalda, že československá vláda pocituje nejistotu v souvislosti s událostmi na Zakarpatské Ukrajině domnívající se, že sovětská vláda hodlá jednostranně řešit otázku Zakarpatské Ukrajiny proti dohodě mezi našimi zeměmi.

Musím vám říci, že vznikla-li u vás taková představa, zakládá se na nedorozumění.

Sovětská vláda nezakazovala a nemohla zakázat obyvatelstvu Zakarpatské Ukrajiny, aby vyjádřilo svou národní vůli. Je to tím více pochopitelné, že vy sám jste mi v Moskvě řekl o své ochotě předat Zakarpatskou Ukrajinu Sovětskému svazu, přičemž, jak si jistě pamatujete, já tehdy k tomu nedal souhlas. Avšak to, že sovětská vláda nezakázala Zakarpatským Ukrajincům vyjádřit svou vůli, v žádném případě neznamena, že sovětská vláda úmyslně porušila dohodu mezi našimi zeměmi a jednostranně řešila otázku Zakarpatské Ukrajiny. Taková vaše představa by byla pro sovětskou vládu urážkou.

Protože otázku Zakarpatské Ukrajiny postavilo samo obyvatelstvo Zakarpatské Ukrajiny, bude ji pochopitelně nutno řešit. Tato otázka se však může řešit jen po dohodě mezi Československem a Sovětským svazem ještě před koncem války s Německem nebo na konci války, až to shledají obě vlády účelným.

Prosím, abyste věřil, že sovětská vláda nehodlá učinit nějakou újmu zájmům Československé republiky a její prestiži. Naopak, sovětská vláda je plně odhodlána prokázat Československé republice veškerou pomoc v jejím osvobození a znovuvytvoření.

9. Dopis prezidenta E. Beneše J. V. Stalinovi

Vážený pane předsedo Rady lidových komisařů.

Obrdžel jsem Vaše osobní poselství ze dne 23. ledna a upřímně vám za ně děkuji. Děkuji Vám zejména za to, že jste své stanovisko tak jasně a jednoznačně formuloval a že mi dáváte příležitost, abych já se své strany jasně formuloval stanovisko své. Odpovídá to upřímně přátelským vztahům mezi našimi zeměmi a národy. Potvrzuji Vám, že v některých našich kruzích vznikl opravdu neklid v souvislosti s událostmi na Zakarpatské Ukrajině; bylo tomu tak následkem událostí ryze lokálního rázu a vzhledem k účasti v nich ryze lokálních činitelů. K tomu se připojili některé projevy kyjevského rozhlasu, které pak byly mezinárodním tiskem zneužity od odpůrců SSSR i ČSR. Naproti tomu Vás, pane předsedo, ujišťuji co nejrozhodněji, že ani já osobně, ani vláda československá se ani na okamžik nedomnívala, že by sovětská vláda zamýšlela jednostranně řešit otázku Zakarpatské Ukrajiny, nebo měla v úmyslu porušit dohodu mezi našimi státy. Znáám dobře zásady politiky SSSR a vím, že je to naprosto vyloučeno, a prosím Vás, abyste těmto mým slovům věřil. Dále plně souhlasím s Vámi, aby otázka tato byla řešena jen dohodou mezi Československem a SSSR, jakmile to "uznají za zcela vhodné obě vlády", jak sám formulujete ve svém vzkazu, a přáli bychom si, aby to bylo po skončení války s Německem (to jest

jakmile obnovení našich předmnichovských hranic s Německem a Polskem bude plně zajištěno) a až já budu moci o věci s našimi činiteli v Praze. Dodal bych k tomu jen dvě připomínky:

1./ Nezměnil jsem svého stanoviska v této otázce od chvíle, kdy jsem poprvé o tom mluvil s Vaším ambasadorem I. Majským v Londýně v září 1939 a ani v budoucnosti je nezměním. V tom smyslu také budu své stanovisko formulovat v Praze.

2./ Otázka tato nebude z naší strany učiněna předmětem žádných diskusí nebo intervencí s jinými mocnostmi a na eventuální konferenci mírovou chceme přijít, majíce ji již zcela v plném přátelství s Vámi vyřešenu.

Jak já a vláda věc vidíme, nebude tato otázka mezi námi nikdy předmětem nějakého sporu. Na konci svého vzkazu mi sdělujete, že sovětská vláda nejen nemá úmyslu jakkoli poškodit zájmy ČSR, nýbrž naopak, je plna odhodlání poskytnout ji veškerou pomoc při jejím osvobození a vybudování. Jsem Vám opravdu vděčen za tato slova, a chtěl bych zdůraznit, že tato slova už řadu měsíců Sovětský Svaz uvádí ve skutek svými ohromnými a obdivuhodnými své Rudé armády a politickou podporou, kterou nám při různých důležitých příležitostech - jako posledně při jednání o příměří s Maďarskem - vždycky tak ochotně poskytoval. Československý lid je si toho dobře vědom, a dovoluji mi, pane předsedo, abych při této příležitosti zdůraznil, že není druhého státu a národa, který by si toho vážil více, než lid československý, a není druhého státu, který by choval tak upřímné city opravdového přátelství k Sovětskému svazu jako je to u republiky Československé.

10. Závěr tragédie

Počátkem května 1945 přijíždějí do Prahy postupně členové československé vlády. Květnové povstání českého lidu vyvolalo dva dodatečné protestní zásahy sovětského velvyslance Zorina proti České národní radě. Vše, co souviselo s domácím odbojem, bylo pro sovětskou stranu čím dál podezřelější. V Košickém vládním programu se již nepočítalo s existencí Podkarpatské Rusi v rámci Československa, ačkoliv to odporovalo základnímu zákonu - československé ústavě z roku 1920.

Od 18. června začíná Fierlingerova vláda jednat o Podkarpatsku. Přestože by se zdálo, že o Podkarpatsku je již rozhodnuto, nevyvíjela se jednání tak, jak si to představoval Gottwald. Ortel již byl vyneseno, teď šlo podle nich už jen o to, jak jej co nejrychleji provést. Takový postoj však nesdílel Jan Šrámek(m), vedoucí představitel lidové strany a místopředseda košické vlády.

Opíraje se o ústavu tvrdil, že ani vláda ani Prozatímní Národní shromáždění nemají vůbec právo jednat o změně hranic a odstoupit území cizímu státu. Prozatímní Národní shromáždění nikdo nevolil, byl to orgán sestavený podle parlamentního klíče povolených stran Národní fronty. Prezidentův dekret určoval, že toto prozatímní shromáždění může vydávat některé zákony ústavní povahy pouze v "přiměřené" míře. Předat však část státního území nebylo jistě nikterak přiměřené. O tak kardinální věci týkající se existence části republiky mohlo rozhodnout jen Ústavodárné Národní shromáždění řádně zvolené ve svobodných volbách a poté, co by se řídilo i hlasy obyvatelstva například v referendu a podobně.

Největšími odpůrci Šrámkova postoje byli samozřejmě komunisté Gottwald a Kopecký. Zpráva z vládního jednání podává svědectví, že se na Šrámka obořili nejen komunisté, ale bohužel i národní socialisté a sociální demokraté.

21. června 1945 odletěla do Moskvy vládní delegace vedená Zdeňkem Fierlingrem. Pověřili ji, aby se v Kremlu zeptala, jak si Stalin přeje vyřešit již "vyřešenou" otázku Podkarpatska. Fierlinger několikrát telefonuje do Prahy a ptá se svého náměstka Gottwalda, jak postupovat. 29. června doručí československé vládě ze sovětského velvyslanectví návrh smlouvy o Podkarpatsku. Gottwald ji slovo za slovem předčítá a všechny dotazy nebo připomínky smetává ze stolu.

Slovo si bere ministr Kopecký. Podkarpatským vlastencům a bojovníkům za svobodu vystavuje nejhorší vysvědčení. **"Je to věc politicky choulostivá,"** říká. **"Ukrajinci o které tu jde, mají zvláštní charakter. Jsou mezi nimi živlové, kteří jsou protisovětské. V době války utekli před Maďary a v Sovětském svazu se museli z důvodů bezpečnostních dostati do internačních táborů. Tím vznikl u nich určitý nepřátelský poměr vůči Sovětskému svazu, a proto je třeba, aby se tato věc řešila opatrně a v úplné shodě se Sovětským svazem a Ukrajinskou socialistickou republikou."** Takto krásně mluví ministr Kopecký o svých spoluobčanech. Rozprava končí a vláda doporučuje, aby Gottwald volal do Moskvy, že Fierlinger může v Moskvě podepsat připravenou smlouvu.

29. června 1945 podepsal v Moskvě ministerský předseda Zdeněk Fierlinger a sovětský ministr zahraničí V.M. Molotov dohodu potvrzující ztrátu československého území na Podkarpatské Rusi. Současně československá vláda de facto vzala na vědomí, že SSSR kromě Podkarpatské Rusi zabral také slovenské území severně od města Čop.

Vládní delegace se vrátila a 2. července podává Fierlinger zprávu o její činnosti. Ještě několikrát se vláda vrací k drobnějším problémům Podkarpatské Rusi. Naposledy se o Podkarpatsku jedná ve vládě 9. listopadu 1945. Vláda má příležitost předložit parlamentu návrh zákona. Jan Šrámek znovu oponuje a pravi: **"Na zákoně,**

který představuje ratifikaci smlouvy o záměně státních hranic, se má usnésti teprve řádně zvolené Národní shromáždění. "

Gottwalda to vyvede z klidu. **"Nesdílím toto stanovisko... To by všechny zákony, o nichž se usnese Prozatímní Národní shromáždění, měly podléhat potvrzení Ústavodárným Národním shromážděním?"** Šrámek však trvá na svém: **"Teprve řádně zvolené Ústavodárné shromáždění může posoudit a definitivně potvrdit všechna legislativní opatření uskutečněná tímto Prozatímním Národním shromážděním. "**

Vládní návrh zákona odchází do parlamentu a tam se opět za režie KSČ odehrává poslední dějství tragédie Podkarpatské Rusi a parlamentní frašky.

22. listopadu 1945 prozatímní parlament ratifikuje smlouvu mezi Československem a Sovětským svazem, podle níž se Zakarpatská Ukrajina **"sjednocuje se svou odvěkou matkou - Ukrajinou. "** Předseda sněmovny uzavře tento bod téměř cynicky: **" Tím je vyřizen první odstavec programu. "**

Lidé žijící v Československu a na Podkarpatské Rusi měli podle smlouvy právo opce. Mohli se rozhodnout pro československé nebo sovětské občanství a měli nárok vzít si s sebou, pokud by se odstěhovali z Podkarpatska, movitý i nemovitý majetek nebo dostat náhradu. Sovětská byrokracie však žádné náhrady za majetek neposkytla.

8. srpna 1945 vyšlo vládní nařízení ČSR, podle něhož se Češi a Slováci mohli vystěhovat z Podkarpatské Rusi a žádat československé občanství. Rusíni a Ukrajinci museli však v zemi zůstat; obě strany jim odepřeli právo optovat pro Československo. Četní občané rusínské i ukrajinské národnosti prchali ze země, aby si zachránili život. Vedení KSČ 8. dubna 1946 jednalo zřejmě na pokyn Moskvy o tom, proč mnozí rusínští a ukrajínští obyvatelé odcházejí do Československa. Usneslo se navrhnout, aby se pro občany, kteří hodlají opustit Podkarpatsko zřídili záchranné internační tábory. Současně se na slovenských hranicích zvýšila ostraha, a tak se znemožnil příchod mnoha vlastenecky a demokraticky smýšlejících občanů z Podkarpatské Rusi.

Na smlouvu o změně státních hranic nemůžeme být v žádném případě hrdí. Je to akt ponížení a hanby. Jednalo se o Podkarpatsku, o něm a bez něho. Přes milión československých občanů bylo předáno sovětské říši. Není proto divu, že tento protiprávní akt nazývají dodnes na Podkarpatsku "rusínským Mnichovem" a vyčítají Praze, že nenašla dost sil i diplomatické obratnosti jej z československé strany později anulovat jako protiprávní.

Od Užhorodu po Jasinu se celá podkarpatská země změnila v bezvýznamnou součást sovětské Ukrajiny. Po zatýkáních nařídila Moskva po roce 1945 deportaci asi 20 tisíc občanů kamsi na Sibiř; mnohdy odváželi celé rodiny. Ze země byli odvečeni ti, kteří mohli nejvíce upevňovat národní život - učitelé, řecko-katoličtí kněží a inteligence. V roce 1947 postihl Podkarpatsko navíc skutečný hladomor stejně jako i jiná území obsazená Sovětským svazem, např. Moldávií.

Po dvacetileté existenci v Československu nastal kulturní i hospodářský úpadek. Násilně se kolektivizovalo, pro Moskvu i Kyjev byla Podkarpatská Rus zemí, kde se plundrovalo přírodní bohatství jako v bezprávě kolonii. Jinak řečeno: země, o kterou v roce 1945 SSSR tolik stál, na 40 let přestala existovat.

Podkarpatská Rus je dnes Zakarpatskou oblastí Ukrajinské republiky, což je útvar jako náš kraj i se svým zřízením.

V prosinci 1991 se konalo v celé Ukrajině referendum schvalující vznik Ukrajinské republiky. Na Podkarpatsku se podařilo prosadit i druhý bod referenda, který zněl: Jste pro autonomii v rámci Ukrajiny? Na poslední chvíli prosadil tehdejší prezident Kravčuk, aby se slovo autonomie změnilo na samosprávu. 78 procent obyvatel odpovědělo, že ano. Dosud se však nic nestalo. Vývoj v Československu a vznik dvou republik v roce 1993 přirozeně odsunul i dřívější myšlenky spojit se opět s Československou republikou.

Okolní státy také projevují zájem o dění na Podkarpatsku. Nejaktivněji se projevují Maďaři. Je to přirozené, protože v zemi žije velká maďarská menšina, která udržuje živé hospodářské i kulturní styky s Budapeští. Na Slovensku převzala péči o rusínské obyvatelstvo Rusínská obroda v Prešově, kde vydává časopisy a vede rusínské divadlo.

Česká zahraniční politika je zatím ve vztahu k Podkarpatsku bohužel pasivnější, ale už od května 1990 existuje Společnost přátel Podkarpatské Rusi, která pořádá pravidelné zájezdy, organizuje humanitární akce, v kamionech odváží na Podkarpatsko textil, léky a knihy (dokonce byl i velký zájem o českou literaturu). Společnost vydává spolu s Českou expedicí knížky seznamující s minulostí i současností země, organizuje besedy, diskuse a výstavy o této problematice, rozesílá časopis Podkarpatská Rus a pomáhá tisku, rozhlasu a televizi dokumentačním materiálem.

Nelze se však ubránit dojmu, že tyto aktivity jsou do značné míry ovlivněny nostalgií po 1. československé republice.

Při návštěvě amerického prezidenta B. Clintona v Praze roku 1994 Rusíni připomněli své požadavky o autonomii v rámci Ukrajiny. Tyto pokusy lze spíše považovat za utopistické. Zakarpatská Ukrajina je pevně spjata s Ukrajinskou republikou a její skutečná autonomie se projeví pravděpodobně až po přičlenění Ukrajiny do Evropské unie.

Ale tato doba je zatím v nedohlednu.

Podkarpatská Rus dnes: Na mnoha místech ještě nalezneme památku na období mezi válkami. Československo- polský hraniční kámen na hřebeni Čorné hory. Dnes je z obou stran Ukrajina.

11. Závěr

Celé podkarpatoruské dějiny (a hlavně pak události na sklonku války) by pro nás měly být obrovským poučením. Měli bychom si jednou provždy zapamatovat, že se vše musí řešit v zájmu obyvatel, kteří na daném území žijí; nesmíme podlehnout vlastní slabosti, osobním výhodám a jiným lákadlům.

Nešlo přece jen o nějakou periferii ČSR a bezednou studnu na peníze, jak se dnes mnoho lidí domnívá, šlo především o oblast větší než Jihomoravský kraj, o oblast, kterou obývá národ, jehož řeč se nápadně podobá češtině, a také se jednalo o lidech udržujících svoji specifickou kulturu a mnoho století staré zvyky.

Bohužel se tehdy o Rusínech jednalo bez nich. Jaký měl tedy celý meziválečný hospodářský a kulturní rozvoj Podkarpatské Rusi smysl, když jsme obyvatele této země zradili při první větší historické zkoušce?

Doufáme, že naši práci budeme moci v létě roku 2000 doplnit o zážitky občanů Podkarpatské Rusi, kteří zažili období 1. Československé republiky.

12. Poznámky

- a** Kočovní indoíránské kmeny, které se v 8. století př. n. l. usadili v severním Černomoří, v 1 stol. př. n. l. začali pronikat do Maďarska a snad i do Polska.
- b** Obyvatelstvo thráckého původu, živilo se zemědělstvím, chovem dobytka a těžbou surovin.
- c** asi 975 - 15.8. 1038, od roku 1000 král z dynastie Arpádovců, zakladatel uherského státu.
- d** asi 1470 - 20.7. 1514, 1514 velitel křížové výpravy proti Turkům, bojoval proti šlechtě a církevní hierarchii, byl upálen s rozžhavenou korunou na hlavě.
- e** 1621 - 1660 sedmihradský vévoda, usiloval o vytvoření protihabsburské koalice s Anglií a Švédskem.
- f** 1735-1802, český filolog, zabýval se kulturní historií Slovanů.
- g** 23.3. 1892 - 11.6. 1963 Od roku 1917 působil v čs. legiích v Rusku. 1933-1939 zemský velitel na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi. Po nacistické okupaci emigroval do Polska, kde ostře vystupoval proti Benešovi. Po válce Benešem degradován. Od 1948 pracoval v redakci Svobodné Evropy.
- h** 30.7 1885 - 25.1 1945 Od 1924 poslanec za agrární stranu, 1927-1932 velvyslanec v Německu, 1932-1938

- v Itálii. 1938-1939 ministr zahraničí 2. republiky. Spolu s E. Háchou nucen podepsat prohlášení o připojení Čech a Moravy k něm. říši. Zahynul během náletu Američanů.
- i** 1879 - 1941 1938 ministr vyučování. 1920-1921 a 1939-1941 předseda vlády. Usiloval o nezávislou republiku, ale jeho snaha se nesetkala s ohlasem. Po napadení Jugoslávie (1941) s níž uzavřel smlouvu o vzájemné pomoci, spáchal sebevraždu.
- j** 20.5. 1898 - 19.3. 1963 ve třicátých letech poslanec soc. dem. strany. 1940 odešel do exilu, kde působil jako ministr exilové vlády. Od 1944 vládní delegát na osvobozeném území ČSR. V roce 1948 odešel do exilu.
- k** 7.1. 1893 - 22.4. 1960 Za první světové války důstojník čs. legií v Rusku, od roku 1918 ve vysokých vojenských funkcích. 1944-1945 velitel osvobozených území ČSR. 1945-1946 ministr dopravy a techniky. 1948 odešel do exilu.
- l** 23.3. 1901 - 10.11. 1944 Od 1921 členem KSČ, od 1929 člen ÚV KSČ, 1939-1938 šéfredaktor Rudého práva. Za nacistické okupace žil v Moskvě. 1944 - za SNP vyslán na Slovensko, kde zahynul.
- m** 11.8. 1870 - 22.4. 1956 spoluzakladatel a předseda (od 1899) Čs. strany křesťanskosociální. Za první světové války protirakouský aktivista. 1918-1938 a 1945-1948 předseda Čs. strany lidové. 1921-1938 člen vlády, za války předseda exilové vlády v Londýně. Po 1948 perzekuován.

13. Použitá literatura

- Hořec, J.: **Podkarpatská Rus - země neznámá**. Praha H&H 1994
- Hořec, J.: **Z dějin Podkarpatské Rusi**. Praha Česká expedice 1994
- Hořec, J.: **Země naděje**. Praha Česká expedice 1995
- kolektiv: **Edvard Beneš (Podkarpatsko a jeho vztah k Československu)**. Praha Česká expedice 1996

14. Odkazy

- http://www.adventura.cz/canc/97_7/ukrajina.htm - časopis o Podkarpatské Rusi, který mohu vřele doporučit.
- <http://www.eskk.cz/ukr97.html> - zážitky a dobré rady několika studentů, kteří už na Podkarpatsku byli.